

Jan Bernard – pro memoria

Smutna wiadomość dotarła z rosyjskiego Stawropola. Nie ma już wśród żyjących Jana Ignatjewicza Bernarda, poety, prozaika, zasłużonego animatora życia kulturalnego w kraju Stawropolskim, przyjaciela Polski i jej kultury, w latach 2005–2018 przewodniczącego towarzystwa kulturalnego Związek Polaków Miasta Stawropola. Jan Bernard szczególnie zasługuje na naszą pamięć i popularyzację jego spuścizny poetyckiej w Polsce. Przemawiają za tym jego rodzinne związki z Polską oraz duże zasługi w upowszechnianiu w Rosji osiągnięć znanych twórców polskiej kultury. Poeta ten wciąż podkreślał w swoich wypowiedziach i wierszach, że ma „dwie najcenniejsze ojczyzny” – Polskę i Rosję, które jednakowo ceni i kocha.

Jan Bernard urodził się w Warszawie 25 maja 1937 roku, tu przeżył dwa lata swego dzieciństwa. Jego ojciec, Ignacy Bernard był działaczem ruchu komunistycznego w ówczesnej Polsce. Wybuch drugiej wojny światowej rozdzielił rodzinę Bernardów. Matka przyszłego poety, Bronisława z Latowickich, zaginęła podczas niemieckich bombardowań Warszawy we wrześniu 1939 roku. Później okazało się, że żyje, trafiła jednak do nazistowskiego obozu koncentracyjnego, a po wojnie osiedliła się we Francji. Ojciec zaś z dwoma nieletnimi synami – Janem i Stanisławem przedostał się na wschodnie tereny kraju, które po 17 września 1939 roku zajęła Armia Czerwona. Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej w czerwcu 1941 roku Ignacy Bernard ewakuował się wraz z synami w głąb ZSRR, tam został zmobilizowany i służył w batalionie inżynierskim pod Stalingradem. Synowie zaś pozostali przy ojcu jako „dzieci batalionu”. Po wojnie rodzina Bernardów osiedliła się w miejscowości Mineralne Wody w pobliżu Piatigorska na północnym Kaukazie. Przyszły autor *Warszawskiej liry* (*Варшавская лира*) ukończył tam szkołę średnią, a następnie pracował w budownictwie w Murmańsku i Rostowie nad Donem. Wykształcenie wyższe zdobył studiując zaocznie historię w Instytucie Pedagogicznym w Stawropolu.

Początki działalności literackiej Jana Bernarda przypadły na lata siedemdziesiąte minionego wieku, kiedy to w czasopiśmie wychodzących w południowej Rosji („Вечерний Ростов”, „Дон”, „Кавказская здравница” i in.) zaczęły ukazywać się jego opowiadania i wiersze. Pierwszy niewielki zbiór swoich utworów *Pożegnanie z dzieciństwem* (*Прощание с детством*) poeta wydał w roku 1979 w Stawropolu. Do tematu dzieciństwa autor wracał również w następujących późniejszych zbiorach utworów – *Dzieci batalionu* (*Дети батальона*), *Dzieci wojny* (*Дети войны*) i *Minowe pole dzieciństwa* (*Минное поле детства*). Wczesną twórczość Bernarda zdominowały wspomnienia dzieciństwa, osobiste wojenne przeżycia i wspomnienia o matce. Poeta daleki był jednak od właściwej ówczesnej literaturze rosyjskiej heroizacji wojny, która w jego opowiadaniach i wierszach postrzegana była przez pryzmat doświadczeń dziecka w trudnych wojennych czasach.

W zakresie tematycznym twórczość poetycka Jana Bernarda z lat osiemdziesiątych wykazuje wyraźne wzbogacenie treści jego sonetów i ballad. Świadczył o tym wydany w roku 1988 zbiór wierszy *Dusza człowieka. Stawro-Polskie sonety* (*Душа человеческая. Ставро-Польские сонеты*), w którym autor odszedł od wspomnień o wojnie i trudnym dzieciństwie bez matki i skierował swoje twórcze zainteresowania w stronę liryki pejzażowej (cykl sonetów *Pejzaże Kaukazu – Пейзажи Кавказа*) oraz wielkich mistrzów poezji rosyjskiej i polskiej, wśród nich Puszkina, Lermontowa, Mandelsztama i Mickiewicza. Szczególną uwagę Bernarda budziła postać Michała Lermontowa, jego tragiczne losy i jego legenda, co wiązało się z okolicznością, iż autor *Duszy człowieka* osobiście zetknął się na Kaukazie z miejscami zesłania i śmierci wielkiego romantyka rosyjskiego. Pamięci Lermontowa poświęcił Bernard wydaną w roku 2011 obszerną księgę wierszy *Legendy o Lermontowie* (*Легенды о Лермонтове. Сонеты, баллады, легенды*). Znaczną część wierszy z tej księgi poeta opublikował w cyklu utworów *Skala Lermontowa* (*Скала Лермонтова*), zamieszczonym w tomie sonetów *Dusza człowieka*.

Tom ten był zapowiedzią wyraźnego przełomu w artystycznych poszukiwaniach dojrzałego już twórcy. Zawierał on m.in. obszerny zbiór sonetów *Kościoty Warszawy* (*Соборы Варшавы*) składający się z osiemdziesięciu utworów. Ich treść wykracza jednak poza tematykę, którą sugeruje tytuł zbioru, znajdują się w nim bowiem sonety z opisem wrażeń autora z jego podróży po Polsce w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych (poza Warszawą odwiedzał również Kraków, Zakopane, obóz zagłady Auschwitz, Żelazową Wolę, Biskupin, Mazury i Gdańsk). Podczas jednego z przyjazdów doszło do spotkania poety z matką, która przybyła z Marsylii do Warszawy (we Francji założyła po wojnie nową rodzinę).

Tytułowe „warszawskie sobory” pełnią w tym cyklu sonetów rolę swego rodzaju symbolu Warszawy, miasta dzieciństwa, które na zawsze utkwilo w pamięci poety. Bernard jest największym piewą polskiej stolicy w poezji rosyjskiej. Tom *Dusza człowieka* zakończył autor drugim zbiorem sonetów na tematy polskie. Był to *Krym Mickiewicza* (*Крым Мицкевича*), wyraźnie inspirowany *Sonetami krymskimi* polskiego poety. Mickiewicz w sonetach Bernarda jawi się jako płomienny szermierz wolności, ofiara obcej przemocy, jako poeta wygnaniec, który boleśnie przeżywa niewolę swojej ojczyzny i własny dramat zesłania do Rosji.

Poczynając od tomu *Dusza człowieka* tematyka polska już na stałe zagościła w poezji Jana Bernarda. Potwierdził to kolejny zbiór jego wierszy *Polskie sylwetki. Sonety i ballady* (*Польские силуэты. Сонеты и баллады*) wydany w roku 1991. W zbiorze tym zostały przedrukowane znane już cykle utworów *Kościoty Warszawy* i *Krym Mickiewicza*, które autor wzbogacił dodatkowymi sonetami (jak wiadomo, sonet był najważniejszym gatunkiem poetyckiej wypowiedzi Bernarda). Te same cykle sonetów zamieścił też autor w poetyckim tomie *Warszawska lira* (*Варшавская лира*),

który ukazał się w Stawropolu w roku 2008. Wspomniane dwa cykle sonetów o Polsce włączał Bernard również do innych wydań tomów swoich wierszy, których tytuły nie wskazywały na obecność w nich polskich motywów. Uwidoczniło się to chociażby w następujących księgach wierszy: *Rosyjski Paryż* (*Русский Париж*, 1993) i *Niech się święci imię Twoje. Tysiąc sonetów* (*Да святится имя Твое. Тысяча сонетов*). Drugi z tych tomów, wydany w roku 2003, liczący 535 stron, był najpełniejszym zbiorem sonetów Bernarda, które poeta stworzył przed owym rokiem.

Nowy przejaw żywych wspomnień Jana Bernarda o Polsce związane był ze zbliżającą się dwusetną rocznicą urodzin Fryderyka Chopina, która przypadała w roku 2010. Już dwa lata wcześniej Bernard wydał zbiorek poezji *Serce Fryderyka Chopina* (*Сердце Фридерика Шопена*), który zawierał sto pięćdziesiąt utworów. Poświęcony pamięci Chopina ów drugi zbiorek sonetów (liczył ich sto osiemdziesiąt) ukazał się w roku 2010 i opatrzony był tytułem *Pożegnanie z Laskiem Bulońskim* (*Прощание с Булонским лесом*). Na tym jednak nie kończyły się chopinowskie inspiracje w twórczości Bernarda, który we wrześniu 2012 roku opublikował w staropolskim miesięczniku „Сияние” (nr 4, s. 5–18) nowy zbiór sonetów, zatytułowany *Świat Chopina* (*Вселенная Шопена*). W twórczej wyobraźni poety Chopin jawił się jako przykład genialnego artysty, jako autor nieśmiertelnych arcydzieł muzycznych, równy największym koryfeuszom sztuki światowej. Tak właśnie jest on ujmowany w sonetach zbioru *Świat Chopina*.

Jan Bernard był zafascynowany postacią i sztuką Chopina. Poświęcone mu sonety opierał na materiałach z życia tego kompozytora, na jego listach oraz wspomnieniach i wypowiedziach ludzi, którzy mieli okazję poznać go osobiście. I właśnie dzięki temu owe sonety Bernarda układają się w chronologicznie ujęty swoisty życiorys Chopina. Z sonetów Bernarda o Chopinie wyłania się portret kompozytora, twórcy muzyki, której źródła odnajdywał on w urokach ziemi ojczystej, w kulturze duchowej jej ludu, i który w swojej sztuce wyraził ból po utracie wolności ojczyzny. Głęboki patriotyzm Chopina, jego miłość i przywiązanie do Polski, do stron rodzinnych na Mazowszu i do Warszawy przedstawiał Bernard w wielu sonetach ze zbiorów *Serce Fryderyka Chopina* i *Pożegnanie z Laskiem Bulońskim*.

Jak wiadomo, po rozpadzie ZSRR nastąpiło w Rosji odradzanie się życia religijnego. Proces ten nie pozostał bez wpływu na twórczość literacką Jana Bernarda. W jego sonetach zaczęły coraz częściej pojawiać się motywy religijne. Można je odnaleźć już w tomie poezji *Polskie sylwetki*, o czym świadczyły następujące początkowe sonety z cyklu *Kościół Warszawy* – „*Pobłogosław mnie, Boże...*” („*Благослови меня, Господи...*”), „*Boże Wszchemogący!*...” („*Боже всемогущий!...*”), *Modlitwa* (*Молитва*).

Motywy religijne zajmują poczesne miejsce w tomie poezji *Niech się święci imię Twoje*, w którym autor umieścił dwa cykle sonetów stricte religijnych – *Prorok Daniel* (*Пророк Даниил*) i *Ucieczka przez pustynię* (*Побег через пустыню*). Pogłębienie te-

matyki religijnej ujawniło się też w kolejnych zbiorach sonetów – *Dzieciństwo Jezusa Chrystusa* (*Детство Иисуса Христа*, 2006), *Młodość Jezusa Chrystusa* (*Юность Иисуса Христа*, 2007) oraz *Maria Magdalena – Ewangelia według poety* (*Мария Магдалина – Евангелие от поэта*, 2014). Powyższe zbiory sonetów prowadzą do konkluzji, że Jan Bernard jest najbardziej wyrazistym twórcą poezji religijnej we współczesnej literaturze rosyjskiej. Z pozycji chrześcijanina głębokiej wiary oceniał on dzisiejszą rzeczywistość i snuł w pięknych sonetach pełne zatroskania swoje refleksje o moralnej kondycji człowieka we współczesnym świecie.

Postscriptum: Jan Bernard zmarł 3 czerwca 2018 roku, o czym powiadomiła mnie jego Małżonka, Pani Ała Siemionowna. Ta śmierć bardzo mnie zasmuciła i zaskoczyła. Ze zmarłym poetą połączyła mnie trwająca ponad dwadzieścia lat ożywiona przyjacielska korespondencja. Sowiec obdarowywał mnie wszystkimi swoimi książkami. Za okazywaną mi życzliwość, wzruszającą przyjaźń, za jego pamięć o Polsce i przywiązanie do polskiej kultury pragnę w tym miejscu złożyć Mu słowa szczerego hołdu i głębokiego uznania.

Jan Orłowski
Lublin